

24. Διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν

Ὅπως εἶδαμε στὰ προηγούμενα, ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἀπόστολοι τελείωσαν τὴν ζωὴ τους μὲ μαρτυρικὸ θάνατο. Ἀκολούθησαν τὸ παράδειγμα καὶ τὴν τύχη τοῦ Διδασκάλου τους. Ὁ μαρτυρικὸς τους θάνατος ὀφείλεται στοὺς μεγάλους διωγμοὺς τῆς νέας θρησκείας.

Στὰ πρῶτα χρόνια ὁ διωγμὸς προερχόταν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐνόμισαν πῶς, ἂν θανατωθῆ ὁ Ἰησοῦς, θὰ ἐξαφανιστῆ καὶ ἡ διδασκαλία Του καὶ κατὰ συνέπεια καὶ ἡ θρησκεία, πὺν ἴδρουσε. Ὅταν

ὅμως εἶδανε ὅτι μὲ μεγαλύτερο ἐνθουσιασμό ἀπλωνόταν παντοῦ ἡ νέα θρησκεία καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ διωγμὸς ἔγινε πιὸ σκληρὸς καί, ὅπως εἶδαμε, τὸ πρῶτο θῦμα ἦταν ὁ πρωτομάρτυρας Στέφανος.

Ὁ διωγμὸς τῶν χριστιανῶν ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους δὲν εἶχε καὶ τόσο μεγάλη σημασία. Τὸ ἐπίσημο ρωμαϊκὸ κράτος παρακολοῦθοῦσε τοὺς διωγμοὺς αὐτοὺς μὲ ἀπάθεια. Ἡ Ρώμη εἶχε στήν ὑποταγὴ τῆς πολλοὺς λαοὺς. Ἦταν λοιπὸν ὑποχρεωμένη νὰ ἀνέχεται τὴ θρησκεία τοῦ κάθε ἔθνους, ποῦ ἦταν ὑπόδουλο. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ ρωμαϊκὸ κράτος δὲν ἔδωσε μεγάλη σημασία στὴν ἀρχὴ στὴ διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, ποῦ τὸν θεωροῦσε σὰν αἵρεσιν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ὅταν ὅμως ὁ χριστιανισμὸς ξαπλώθηκε καὶ μπῆκε σὲ ὅλες τὶς κοινωνικὰς τάξεις, τότε τὸ κράτος τῆς Ρώμης θεώρησε πὼς ἡ νέα θρησκεία κλονίζει τὰ θεμέλια τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπαψε νὰ παρακολοῦθῃ μὲ ἀπάθεια τὴν κατάστασιν καὶ ἄρχισε μεγάλους καὶ φοβεροὺς διωγμοὺς.

Τὰ αἴτια ποῦ προκάλεσαν τοὺς διωγμοὺς ἦταν πολλά:

α) Ἡ ἀντίθεσιν τῆς νέας θρησκείας στὴν εἰδωλολατρεία. Ἐνῶ ἡ εἰδωλολατρεία παραδεχόταν τὴ διαίρεσιν τῶν ἀνθρώπων σὲ κυρίους καὶ δούλους, ὁ χριστιανισμὸς ἐκήρυσσε τὴν ἰσότητά ἀνάμεσα σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Αὐτὸ, φυσικά, ἔβλαπτε τὰ συμφέροντα τῶν ἀρχόντων, ποῦ εἶχαν πολλοὺς δούλους. Αὐτοὶ πίστευαν πὼς δὲν εἶναι ὀρθό, οὔτε δίκαιον νὰ γίνουν ἴσοι μὲ τοὺς δούλους τους. Κήρυξαν λοιπὸν τὸ χριστιανισμὸ θανάσιμον ἐχθρό τους.

β) Οἱ ἱερεῖς τῶν εἰδωλολατρῶν, οἱ ἀγαλματοποιοὶ καὶ οἱ διάφοροι τεχνίτες ἔχαναν τὴν πελατεία τους καὶ ζημιώνονταν. Αἴτια τῆς ζημίας τους ἦταν ἡ νέα θρησκεία. Δὲν ἄφηναν, λοιπὸν, καμιὰ εὐκαιρία νὰ μὴ συκοφαντήσουν τὸ χριστιανισμὸ καὶ νὰ μὴ διαδώσουν σὲ βάρος τῶν χριστιανῶν φοβερὰ καὶ τρομερὰ, γιὰ νὰ τοὺς κάνουν μισητοὺς στὸ λαὸ καὶ στοὺς ἄρχοντες.

γ) Ἐπειδὴ οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ δὲν εἶχαν ναοὺς καὶ δὲ χρησιμοποιοῦσαν εἰδωλα στὴ λατρεία τους, οὔτε θυσίαις πρόσφεραν, ὅπως οἱ εἰδωλολάτρες, θεωρήθηκαν ἄθεοι καὶ ἄξιοι νὰ ἐξοντωθοῦν.

δ) Πολλοὶ σχημάτισαν τὴν ἰδέα πὼς ὅσα ἀτυχήματα συμβαίνουν στὸν κόσμον — σεισμοί, πλημμύρες, ἀρρώστιες κ.λπ. — προέρχονταν ἀπὸ τοὺς Θεοὺς ἐξαιτίας τῆς ἀσέβειας τῶν χριστιανῶν.

ε) Οἱ Ρωμαῖοι αὐτοκράτορες τότε λατρεύονταν σὰ θεοί. Ὅποιος ἀρνιόταν νὰ προσφέρῃ θυσίαις στὸ θεὸ αὐτοκράτορα, ἦταν ἐπαναστάτης καὶ ἐχθρὸς τοῦ Κράτους. Τέτοιοι θεωρήθηκαν καὶ οἱ χριστιανοί. Ἐξαιτίας ὅλων αὐτῶν, ὁ χριστιανισμὸς κηρύχθηκε ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ καὶ

ἐχθρὸς τοῦ Κράτους. Ἐπρεπε νὰ ἐξοντωθοῦν λοιπὸν μὲ κάθε τρόπο οἱ χριστιανοί. Ἔτσι ἀκολούθησαν οἱ φοβεροὶ διωγμοί.

Σὲ ὄλους αὐτοὺς τοὺς διωγμοὺς οἱ χριστιανοί, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἔδειξαν μεγάλο ἥρωισμό, ἀπεριόριστο θάρρος καὶ ἀφάνταστη ὑπομονή. Περιφρονοῦσαν τὸ θάνατο καὶ τὰ βασανιστήρια. Βάδιζαν μάλιστα πρὸς τὸ θάνατο μὲ τόση ἀπάθεια καὶ τόσο θάρρος, ὥστε νὰ προκαλοῦν τὸ θαυμασμὸ καὶ αὐτῶν ἀκόμα τῶν βασανιστῶν τους.

Οἱ διωγμοὶ ἄρχισαν τὸ 64 μ.Χ. καὶ κράτησαν ὡς τὸ 313 μ.Χ. Ἐπὶ 250 ὀλόκληρα χρόνια δηλαδή.

Οἱ σημαντικότεροι διωγμοὶ ἦταν:

1. Διωγμὸς ἐπὶ Νέρωνα. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Νέρωνα (64-68 μ.Χ.) οἱ διωγμοὶ πῆραν δραματικὴ μορφή. Ὁ Νέρωνας ἦταν αἰμοβόρος καὶ κακοῦργος αὐτοκράτορας. Δολοφόνησε τὴ μάνα του, τὴ γυναῖκα του, τοὺς καλύτερους φίλους του καὶ τοὺς εὐεργέτες του. Στὸ δέκατο χρόνο τῆς βασιλείας του (64 μ.Χ.) ἔβαλε φωτιά νὰ κάψῃ τὴ Ρώμη. Γιὰ νὰ ξεφύγῃ τότε τὴν ὄργη τοῦ λαοῦ, ἄφησε νὰ διαδοθῇ ὅτι οἱ χριστιανοὶ πυρπόλησαν τὴ Ρώμη, γιὰ νὰ καταστρέψουν τάχα τοὺς εἰδωλολατρικοὺς ναοὺς καὶ νὰ χτίσουν δικούς τους, χριστιανικούς. Οἱ εἰδωλολάτρες δὲ δυσκολεύτηκαν καθόλου νὰ πιστέψουν τὴ συκοφαντία, ὅσο καὶ ἂν δὲν τὴ δικαιολογοῦσε ἡ λογικὴ, γιατί μισοῦσαν τοὺς χριστιανούς.

Ὁ Νέρωνας, γιὰ νὰ στερεώσῃ τὴ συκοφαντία, ἔκαμε ἰδιαίτερους νόμους ἐναντίον τῶν χριστιανῶν καὶ διέταξε φοβερὸ διωγμὸ.

Οἱ χριστιανοὶ σέρνονταν πολλοὶ μαζί στὰ βασανιστήρια καὶ ἔβρισκαν τραγικὸ καὶ ἀπάνθρωπο θάνατο. Ἄλλους ἔριχναν τροφὴ σὲ πεινασμένα θηρία καὶ ἄλλους ἄλειψαν μὲ πίσσα καὶ τοὺς ἔκαιαν σὰ λαμπάδες, γιὰ νὰ φωτίσουν τὶς ἱπποδρομίες τοῦ Νέρωνα. Καὶ κείνος παρακολουθοῦσε τὸ ἀπάνθρωπο θέαμα ντυμένος σὰ διφρηλάτης.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ θανατώθηκαν οἱ κορυφαῖοι Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος.

2. Διωγμὸς ἐπὶ Δομιτιανοῦ. Ὁ αὐτοκράτορας Δομιτιανὸς (81-96 μ.Χ.) δὲν ὑστεροῦσε ἀπὸ τὸ Νέρωνα σὲ κακία καὶ διαφθορά. Προσπαθοῦσε νὰ θρῖσκῃ ἀφορμὲς νὰ ἐξοντώνη τοὺς ὑπηκόους του, γιὰ νὰ τοὺς παίρνῃ τὴν παρουσίαν τους. Τοὺς χριστιανούς τοὺς καταδίωξε σὰν ἐχθροὺς τοῦ κράτους καὶ ἄθεους σὲ ὅλη τὴν αὐτοκρατορία.

Στὴν ἐποχὴ του μαρτύρησαν ἀνάμεσα σὲ πολλοὺς ἄλλους ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ ὁ Τιμόθεος, ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης στάλθηκε ἐξόριστος στὸ νησὶ Πάτμος.

3. Διωγμός επί Τραϊανού: Μαρτύριο Γενναίου: Ὁ διωγμός τῶν χριστιανῶν στήν ἐποχὴ τοῦ Τραϊανοῦ ἄρχισε νὰ γίνεταί με σβῆστημα (98-117 μ.Χ.).

Ἔλαβε νόμο, με τὸν ὁποῖο ἀπαγόρευε νὰ ἐπιόχουν σοματεῖα στὸ κράτος. Ἐπειδὴ δὲ οἱ χριστιανοὶ συναθροίζονταν σὲ ἰδιαιτέρως μέρη γιὰ τὴν προσευχὴ τους, ἦταν παραβάτες τοῦ νόμου «περὶ σοματεῖων».

Γιὰ νὰ τιμωρηθῆ ἓνας χριστιανός, ἔπρεπε νὰ γίνῃ καταγγεῖλια καὶ νὰ παρουσιαστῆ στὸ δικαστήριο. Ἐνὰ στὸ δικαστήριο δὴλώνε ἀσυνήθεια στὸ Χριστὸ καὶ θυσιάζεε στὰ εἰδῶλα, τὸν ἀθώωναν. Ἐνὰ ἔλεγε, τὸν καταδικάζουν σὲ θάνατο.

Τότε μαρτύρησε ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιόχειας Γενναίος. Λεγμένο τὸν ἔστειλαν στὴ Ρώμη, γιὰ νὰ ριχτῆ στὰ ἄγρια θηρία.

Ὅταν τὸν ἔφεραν ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια στὴ Ρώμη, τοῦ ἔλαβαν πολλὰ βασανιστήρια καὶ πολλοὺς ἔξουτελισμούς οἱ συνοδοὶ στρατιῶτες. Σ' ἓνα γράμμα τοῦ στοὺς χριστιανούς στὴ Ρώμη ἔγραψε: «Ἐῶχομαι νὰ φτάσω τὸ γρηγορότερο στὰ θηρία, πὺ θὰ με ρίξουν καὶ θὰ τὰ ζολιζέψω νὰ με φᾶνε τὸ ταχύτερο καὶ ὄχι ὅπως συμβαίνει κάποτε, πὺ δειλιάζουν καὶ δὲν ἐγγίζουσιν τοὺς ἀνθρώπους πὺ τοὺς ρίχνουν».

Ὁ Γενναίος πέθανε στὸ ἀμφιθέατρο τῆς Ρώμης. Τὸν κατασπάρξαν τὰ θηρία. Τὸ μαρτύριό του τὸ δέχτηκε με θάρρος καὶ ζωερεία.

4. Διωγμός ἐπὶ Ἀντωνίνου Πίου. Μαρτύριο τοῦ Πολύκαρπου.

Ὁ Ἀντωνίνος Πίος (138-161 μ.Χ.) δὲν εἰνοοῦσε τοὺς διωγμούς. Δὲν τοὺς ἤθελε, ἀλλὰ σὲ πολλὰς περιπτώσεις δὲ μπόρεσε νὰ σώσει τοὺς χριστιανούς ἀπὸ τὴ μανία τοῦ ὄχλου. Στὴν ἐποχὴ του μαρτύρησε ὁ ἐπίσκοπος τῆς Σμύρνης Πολύκαρπος.

Καθὼς λένε, ὁ Πολύκαρπος ἦταν μαθητὴς τοῦ εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη καὶ εἶχε γίνε ἐπίσκοπος στὴ Σμύρνη. Τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ἔφεραν ἔμπρὸς στὸ Ρωμαῖο Κορδάτο, πὺ τὸν παρακινοῦσε νὰ ἀπαρνηθῆ τὸν Κύριο. «Ὅμοσον καὶ ἀπολύσω σε· λουιδόρησον Χριστόν», τοῦ ἔλεγε ὁ Κορδάτος. Καὶ ὁ Πολύκαρπος ἀπάντησε: «Ὅγδόντα ἔξι χρόνια δουλεύω σ' Αὐτὸν καὶ σὲ τίποτε δὲ με ἀδίχησε. Πὺς μπορῶ νὰ βλαστημήσω τὸ βασιλέα μου, πὺ με ἔσωσε;».

Γι' αὐτὴ τὴ θαρραλέα ἀπάντηση καὶ ὁμολογία του ὁ Πολύκαρπος καταδικάστηκε νὰ πεθάνῃ στὴ φωτιά. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ φωτιά δὲν τὸν πείραξε, ἀλλὰ τὸν σεβάστηκε, τὸν σκότωσαν με ξίφος.

5. Διωγμός ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου. Μαρτύριο τῆς Ἀγίας Παρλασευῆς. Ὁ Μάρκος Αὐρηλιός (161 - 180 μ.Χ.) φημιζόταν σὰν ὁ πὺ ἐνίστετος ἀνθρώπος. Ἐλεγε: «Σκέψου πὺς οἱ ἀνθρώποι εἶναι ἀδέρματα

σου και ἀγάπησέ τους». Καὶ ὁμοίως αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ σοφὴ σκέψη βρῆκε ἀφορμὴ νὰ κινήσῃ διωγμὸ κατὰ τῶν χριστιανῶν ἀπὸ φυσικὰ φαινόμενα, πὺ συνέβηκαν στὴν ἐποχὴ τῆς βασιλείας του. Σεισμοὶ εἶχαν συνταράξει τὴν Ἰταλία καὶ τὰ ποτάμια ξεχείλισαν. Ἔγιναν βέβαια καὶ καταστροφές, γιὰ τὶς ὁποῖες κανένας δὲν ἔφταιγε. Τὰ φαινόμενα αὐτὰ ἀνησύχησαν τὸν κόσμον καὶ πολλοὶ τὰ θεώρησαν σὰν κακὰ σημάδια, πὺ στέλνουν οἱ θεοὶ νὰ προειδοποιήσουν τοὺς ἀνθρώπους. Γιὰ νὰ καθησυχάσῃ τὸν ὄχλον ὁ αὐτοκράτορας, ἐπέτρεψε νὰ γίνουσι διωγμοί, γιὰ νὰ ἀποδοθοῦν ὅλα στοὺς χριστιανούς. Αὐτοὶ ἔφταιγαν, γιὰτὶ μὲ τὴν ἀσέβειά τους στοὺς θεοὺς τῶν εἰδώλων προκάλεσαν τὴν ὀργὴν τους. Τότε μαρτύρησε καὶ ἡ Ἁγία Παρασκευή.

Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ γεννήθηκε στὴ Ρώμη περὶ τὸ 138 μ.Χ. Ἦταν τὸ μονακρὶθο παιδί τῶν γονέων της, οἱ ὁποῖοι τῆς ἔδωκαν ἐξαιρετικὴ μόρφωση. Ἄμα πέθαναν οἱ γονεῖς της, ἡ Ἁγία Παρασκευὴ ἦταν 20 χρόνων. Πούλησε τότε ὅλα τὰ υπάρχοντά της καὶ τὰ μοίρασε στοὺς φτωχοὺς. Ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴ τὴ χριστιανικὴ χειρονομία της ἀνάλαβε ἀποστολικὸ ἔργο. Περνοῦσε ἀπὸ τὶς διάφορες πόλεις καὶ τὰ χωριά καὶ κήρυσσε τὴ νέα θρησκεία καὶ τὴ διδασκαλία της. Σπουδαία ἦταν ἡ χριστιανικὴ δράση της. Μὰ δὲν τὴν ἄφησαν. Τὴ συνέλαβαν τὸν καιρὸ τοῦ Ἀντωνίνου Πίου καὶ τὴν ὑπέβαλαν σὲ πολλὰ μαρτύρια, γιὰ ν' ἀρνηθῆ τὴν πίστη της. Ἡ Ἁγία Παρασκευὴ ὁμοίως ἔδειξε τόσο θάρρος καὶ τόση καρτερία, ὥστε νὰ κινήσῃ τὸ θαυμασμὸ τοῦ αὐτοκράτορα καὶ νὰ τῆς χαρίσῃ τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἐλευθερίαν της.

Ἐλεύθερη τώρα ἡ Ἁγία Παρασκευὴ συνέχισε τὸ ἀποστολικὸ ἔργο της ὡς τὸν καιρὸ πὺ ἔγινε αὐτοκράτορας ὁ Μάρκος Αὐρήλιος. Τὴ συνέλαβαν τότε πάλι καὶ τὴν κρεμάσαν, ἀφοῦ πρῶτα τὴν ὑπέβαλαν σὲ φρικτὰ βασανιστήρια.

6. Διωγμὸς ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου. Μαρτύριο Ἁγίας Περεπέτουας: Ὁ Σεπτίμιος Σεβήρος βασίλευσε τὸ 193-211 μ.Χ. Τὸ 202 μ.Χ. ἔκαμε διάταγμα, πὺ ἀπαγόρευε νὰ γίνετα κανεὶς χριστιανός. Ὁ διωγμὸς τότε ἔφτασε ὡς τὴν Αἴγυπτον, τὴν ὑπόλοιπὴ Β. Ἀφρικὴ καὶ τὴ Γαλλίαν. Τότε μαρτύρησε καὶ ἡ Ἁγία Περεπέτουα στὴν Καρχηδόνα.

Ἡ Ἁγία Περεπέτουα δὲ θυσιάσε μονάχα τὴ νεότητά της, ἀλλὰ καὶ τὴ στοργὴν της ὡς μητέρα στὸ παιδί της γιὰ χάριν τοῦ Κυρίου. Ἦταν 22 χρόνων, ὅταν ἔχασε τὸ σύζυγό της καὶ ἔμεινε χήρα μὲ ἓνα βρέφος, πὺ θήλαζε ἀκόμα. Οἱ διώκτες της, σκληρότεροι καὶ ἀπὸ τὰ θηρία ἀκόμη, δὲ σεβάστηκαν τὴν ἱερότητα τῆς μητέρας. Συνέλαβαν τὴν Ἁγίαν καὶ τὴ φυλάκισαν.

Τὴν ἡμέραν τῆς δίκης ὁ πατέρας της κρατῶντας τὴν ἀγκαλιά του

τὸ βρέφος τῆς τὴν παρακαλοῦσε μὲ δάκρυα νὰ λυπηθῇ τὸ παιδί τῆς καὶ νὰ θυσιάσῃ στὸν αὐτοκράτορα. Ἦταν ὅμως τόση ἡ ψυχικὴ δύναμη καὶ τὸ ψυχικὸ μεγαλεῖο τῆς Ἁγίας Περεπέτουας, ὥστε νὰ φανῇ ἀνώτερη ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες:

— "Ὁχι!" ἀπάντησε στὶς προτάσεις τῶν δικαστῶν τῆς.

Οἱ δῆμιοί τῆς τὴν ὀδήγησαν τότε στὸ ἀμφιθέατρο, ὅπου τὴν ὑπέβαλαν στὸ φορικτὸ μαρτύριο τῶν κερατισμῶν μιᾶς ἄγριας ἀγελάδας. Ἡ Ἁγία δέχτηκε πολλὰ κακώσεις μὲ καρτερία, ὅπως δέχτηκε καὶ τὸ θάνατο, γιατί ἀμέσως μετὰ ὁ δῆμιος τὴν θανάτωσε μὲ σφαγή.

Ἡ ἔκκλησία μας γιορτάζει τὴ μνήμη τῆς τὴν 1 Φεβρουαρίου.

7. Διωγμὸς ἐπὶ Δεκίου. Ὁ Δέκιος βασιλέψεν ἀπὸ τὸ 249 - 251 μ.Χ. Στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας του ὁ διωγμὸς τῶν χριστιανῶν ἀποκορυφώθηκε. Ὁ σκληρὸς πολεμιστὴς τῶν Γόθων, ἂν καὶ ἦταν ἀπασχολημένος μὲ τοὺς σκληροὺς πολέμους, βρῆκε ὡστόσο τὸν καιρὸ νὰ δείξῃ τὴν προσήλωσή του στὴν εἰδωλολατρία.

Οἱ χριστιανοὶ καταδιώκονται σὰν ἄγρια θηρία. Τὰ συνηθισμένα βασανιστήρια θεωροῦνται ἀνώδυνα. Γι' αὐτὸ καὶ ἐφευρίσκουν ἄλλα πιὸ φοβιστικά. Μαστιγώνουν μέχρι αἵματος, ξεριζώνουν τὰ νύχια, γδέρνουν ζωντανούς, τοὺς καίουν, τοὺς σταυρώνουν, τοὺς παραδίνουν σὲ θηρία, τοὺς περιλούζουν μὲ καυτὸ λάδι, τοὺς συντρίβουν τὰ κόκαλα κ.ἄ. Ἡ Ρώμη κυριολεκτικὰ μέθυσε μὲ αἷμα χριστιανικό.

8. Διωγμὸς ἐπὶ Διοκλητιανοῦ. Ὁ Διοκλητιανὸς εἶχε συνάροντα τὸ Γαλέριο (284-306 μ.Χ.). Ὁ Γαλέριος κατὰ τὸ 303 κατόρθωσε νὰ πείσῃ τὸ συνάροντά του Διοκλητιανὸ νὰ κηρύξῃ διωγμοὺς κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ὁ διωγμὸς αὐτὸς πῆρε πολὺ μεγάλη ἔκταση. Ἦταν τόσο σκληρὸς, ὥστε ἡ βασιλεία τοῦ Διοκλητιανοῦ νὰ ὀνομαστῇ ἐποχὴ τῶν μαρτύρων. Καὶ ὅμως ἡ νέα θρησκεία, ὄχι μονάχα δὲν ξεριζώθηκε, ἀλλὰ καὶ θεμελιώθηκε βαθύτερα στὶς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων.

Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ μαρτύρησαν ὁ Ἅγιος Γεώργιος καὶ ὁ Ἅγιος Δημήτριος.

Ἀτέλειωτες σελίδες θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσῃ ὁ κατάλογος τῶν μαρτύρων, πού ἔβρεξαν μὲ τὸ αἷμα τους τὰ θεμέλια τῆς Ἐκκλησίας μας. Ὁ πόθος τῆς αἰώνιας ζωῆς, ἡ νοσταλγία μιᾶς ἄλλης πατρίδας, πού εἶναι ὀλίγετα διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν πατρίδα τῆς ἐγκόσμιας ζωῆς, γέμιζαν μὲ ἐνθουσιασμὸ τοὺς μάρτυρες καὶ μὲ ἀδιαφορία γιὰ τὸ βίον ἐπὶ τῆ γῆ, πού εἶναι τόσο παροδικός, ἐνῶ στὸν οὐρανὸ εἶναι αἰώνιος. Ἡ ἄκαμπτη ψυχικὴ δύναμη, πού χαρακτηρίζει ὅσους ἐργάζονται γιὰ τὴν κοινωνικὴ ἀνάπλαση, ἔκανε τοὺς μάρτυρες ἀναισθητοὺς στὰ κάθε εἶδους μαρτύρια,

ποὺ μηχανεύονταν οἱ ἄνθρωποι τοῦ σκοταδιοῦ. Γι' αὐτὸ παρὰ τοὺς ἄγριους
διωγμούς, παρὰ τὸ ἄφθονο αἷμα τῶν μαρτύρων καὶ τὰ βασανιστήρια ποὺ
τοὺς ἐπέβαλαν, ὁ χριστιανισμὸς δὲ σταμάτησε τὴ θριαμβευτικὴ πορεία του.